

В. Навроцька

Львівський державний університет внутрішніх справ,
канд. юрид. наук, доц.
кафедри кримінально-правових дисциплін

ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ ОСОБОЮ, ЯКА НЕ Є ЇЇ УЧАСНИКОМ

© Навроцька В., 2016

Звернуто увагу на суперечності норм КПК України, одна із яких надає право на оскарження вироку на підставі угоди лише обвинуваченому та прокурору, а в іншій – йдеться про право на перегляд вироку, що стосується прав, свобод чи інтересів судом вищого рівня будь-якою особою, незалежно від її участі у судовому розгляді. Доведено, що співучасники злочину, кримінальне провадження щодо яких виділено окремо, є суб'єкти права на оскарження вироку на підставі угоди навіть тоді, коли вони не брали участі в її укладенні.

Ключові слова: суб'єкт права на апеляційне та касаційне оскарження, угоди у кримінальному провадженні, виділення справи.

В. Навроцкая

ПРАВО НА ОБЖАЛОВАНИЕ СОГЛАШЕНИЯ О ПРИЗНАНИИ ВИНОВНОСТИ ЛИЦОМ, НЕ ЯВЛЯЮЩИМСЯ ЕГО УЧАСТНИКОМ

Обращено внимание на противоречия норм УПК Украины, одна из которых предоставляет право на обжалование приговора на основании соглашения только обвиняемому и прокурору, а в другой – речь идет о праве на пересмотр приговора, касающегося прав, свобод либо интересов судом высшего уровня любым лицом, независимо от его участия в судебном разбирательстве. Доказано, что соучастники преступления, уголовное производство в отношении которых выделено отдельно, являются субъектами права на обжалование приговора на основании соглашения, даже если они не участвовали в ее заключении.

Ключевые слова: субъект права на апелляционное и кассационное обжалование, соглашения в уголовном производстве, выделение дела.

V. Navrotska

RIGHT OF APPEAL OF AGREEMENT ABOUT CONFESSION OF GUILTINESS BY PERSON THAT IS NOT ITS PARTICIPANT

Attention is concentrated on contradiction of norms of Criminal Procedural Code of Ukraine, one of that gives a right of appeal of sentence on the basis of agreement only to the

defendant and public prosecutor, and in other - it is marked a right on the revision of sentence, constrained rights, freedoms or interests of cramps of higher level by any person, regardless of her participating in a judicial trial. It is well-proven that companions in a crime, criminal proceeding in relation to that is distinguished separately there are legal subjects on the appeal of sentence on the basis of agreement even then, when they did not participate in its conclusion.

Key words: subject of appeal, agreements in criminal proceeding, separation (severance) of cases.

Постановка проблеми. Практика судового розгляду кримінальних проваджень щодо забезпечення права на оскарження судових рішень засвідчила наявність проблеми правильного застосування багатьох нормативно-правових актів. Йдеться, зокрема, про п. 8 ч. 2 ст. 128 Конституції України (стосовно забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом), ч. 4 ст. 394 КПК України (з приводу визначення права на оскарження вироку на підставі угоди лише обвинуваченим, його захисником, законним представником та прокурором, але не іншою особою, прав, свобод та інтересів якої стосується вирок на підставі угоди), ст. 24 КПК України (у якій йдеться про право на перегляд вироку, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді), п. п. 1, 2, 10, 17 ч. 1 ст. 7 КПК України (верховенство права, законність, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень).

Аналіз дослідження проблеми. Аналізована у цій роботі тема є нерозробленою у юридичній літературі. Наразі не існує жодної публікації, у якій би прямо чи опосередковано йшлося про можливість особи, яка не була учасником угоди про визнання винуватості, у подальшому (в апеляційному чи касаційному порядку) оскаржувати вирок, яким затверджена ця угода.

Мета роботи – визначити, чи можуть співучасники злочину, кримінальне провадження щодо яких виділено окремо та які не брали участі в укладенні угоди про визнання винуватості, бути суб'єктами права на оскарження такого вироку.

Виклад основного матеріалу. Позиції вітчизняних судів (зокрема, найвищого рівня) щодо питання можливості оскарження вироку на підставі угоди про визнання винуватості особою, яка не брала участі у її укладенні, різняться кардинально.

Так, вироком Печерського районного суду м. Києва (якою затверджена угода про визнання винуватості) Особу 3 визнано винним та засудженим за те, що він, працюючи у прокуратурі Київської області на посаді начальника відділу нагляду за додержанням законів, під час виконання судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, за попередньою змовою з іншими особами сприяв судді місцевого суду – Особі 2 (матеріали щодо якого виділені в окреме провадження) у постановленні завідомо неправосудної ухвали стосовно Особи 4, засудженого за злочини, зокрема тяжкі, що спричинили тяжкі наслідки [1].

На цей вирок Особа 2, вважаючи, що зазначене судове рішення порушує його права, свободи та інтереси, подав апеляційну скаргу про скасування зазначеного вироку суду з підстав істотного порушення кримінального процесуального законодавства у частині неналежного виконання вимог ст. 474 КПК України, недоведеності участі Особи 3 у сприянні у постановленні завідомо неправосудної ухвали, призначення занадто суворого покарання. Зазначена скарга ухвалою судді-доповідача апеляційного суду м. Києва від 17.04.2015 р. була повернута на підставі п. 2 ч. 3 ст. 399 КПК України як така, що подана особою, яка не має права подавати скаргу в зазначеному

провадженні (оскільки вона не є безпосереднім учасником кримінального провадження щодо Особи 3) [2].

Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) від 24.07.2015 р. було відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою Особи 2 на підставі п. 2 ч. 2 ст. 428 КПК України. Суд касаційної інстанції в ухвалі зазначив про правомірність прийнятого апеляційним судом рішення (оскільки згідно з ч. 4 ст. 394 КПК України Особа 2 не є учасником процесу у кримінальному провадженні щодо Особи 3, а тому не має права подавати апеляційну скаргу) [3].

Не погоджуючись із таким рішенням, Особа 2 (у порядку глави 33 КПК України) подала до Верховного Суду України (далі – ВСУ) заяву, у якій було порушено питання про перегляд вказаного судового рішення суду першої інстанції. За результатами розгляду цієї заяви ВСУ скасував ухвалу Колегії суддів судової палати у кримінальних справах ВССУ, а справу направив на розгляд до суду касаційної інстанції зі стадії вирішення питання про відкриття провадження.

Ухвалою ВССУ від 09.06.2016 р. ухвалу судді-доповідача апеляційного суду м. Києва від 17.04.2015 р. про повернення апеляційної скарги на вирок Печерського районного суду м. Києва від 04.03.2015 р. щодо Особи 3 скасовано, кримінальне провадження направлено апеляційному суду для розгляду зі стадії вирішення питання про відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою Особи 2 [4].

Судова палата у кримінальних справах ВСУ у своїй ухвалі від 03.03.2016 р. констатувала, що суд касаційної інстанції у цій справі неправильно застосував норми, передбачені п.п. 1, 2, 10, 17 ст. 7, ч. 6 ст. 9, ст. 24, ч. 4 ст. 394 КПК України у зв'язку з обмеженням права Особи 2 як особи прав, свобод та інтересів якої стосується вирок на підставі угоди між прокурором та обвинуваченим Особою 3, на його апеляційне оскарження. ВСУ дійшов висновку, що відсутність “інших осіб” у вичерпному переліку суб'єктів оскарження, передбаченому ст. 394 КПК України за умови, що судові рішення стосується їхніх прав, свобод та інтересів, не є перешкодою у доступі до правосуддя та зверненні до суду вищої інстанції, що передбачено ч. 2 ст. 24 цього Кодексу.

Також у ВСУ вказано на преюдицію щодо винуватості судді – Особи 2 у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 375 КК України регламентованим ст. 7 КПК України щодо загальних засад кримінального провадження, зокрема, верховенства права, законності, презумпції невинуватості за забезпечення доведеності вини [5]. Аналогічну позицію викладено в ухвалі ВССУ від 09.06.2016 р. [4].

Отже, позиції двох вищих судів – ВСУ та ВССУ – щодо питання про можливість оскарження вироку на підставі угоди особою, що не є її стороною, істотно відрізняються.

Генеральна прокуратура (яка зверталася за роз'ясненням з цього приводу до фахівців у сфері кримінального процесуального права), фактично підтримавши позицію, висловлену ВССУ, вказала на те, що у п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України регламентовано забезпечення апеляційного та касаційного рішення суду, крім випадків, встановлених законом. Такі виняткові випадки оскарження вироку на підставі угоди про визнання винуватості передбачено ч. 4 ст. 394 КПК України, якою жодному з учасників процесу не надано право перегляду вироку на підставі угоди про визнання винуватості з підстав, зазначених Особою 2.

Далі Генеральна прокуратура як аргумент на користь такої позиції (та водночас й позиції ВССУ) посилається на те, що у практиці Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) право на справедливий суд гарантоване п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), розуміється з огляду на преамбулу Конвенції, у відповідній частині якої зазначено, що верховенство права є спільною спадщиною Високих Договірних Сторін. Своєю чергою, одним із фундаментальних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, який передбачає повагу до принципу *res judicata* – остаточності рішень суду

(відповідно до якого “жодна із сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов’язкового рішення суду тільки тому, що вона хоче домогтися нового слухання справи та нового її вирішення”).

Генеральна прокуратура вказала на те, що обвинувальний акт із угодою про визнання винуватості направлено до суду стосовно Особи 3, з яким була узгоджена міра покарання, при цьому він беззастережно визнав себе винуватим у вчиненні інкримінованих йому злочинів та погодився на укладення угоди. Вироком Печерського районного суду м. Києва вказану угоду визнано законною та затвердженою. Особа 3 вважає себе винним (зокрема у сприянні у винесенні завідомо неправосудного рішення). Вирок Печерського районного суду м. Києва Особа 3 не оскаржував ні в апеляційному, ні у касаційному порядку. Особа 2 після винесення остаточного рішення (ухвали ВССУ про відмову у відкритті касаційного провадження у справі Особа 3) через поновлення строків на перегляд заяви ВСУ домігся його перегляду, скасування ухвали апеляційного суду та визнання Особи 2 “іншою особою”, яка має право оскаржити вказаний вирок. До того ж, на думку Генеральної прокуратури, є порушення прав Особи 3 (яка не бажає перегляду вироку, винесеного стосовно нього). Також звернуто увагу на те, що під час досудового розслідування кримінального провадження дотримано вимоги ч. 8 ст. 469 КПК України стосовно укладення угоди з одним із підозрюваних та обов’язкового виділення в окреме провадження матеріалів у разі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються у вчиненні одного чи кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними.

Вказані норми, а також положення ст. 475 КПК України у їх сукупності та взаємозв’язку визначають специфіку змісту та правової природи інституту провадження на підставі угод (яка полягає у розгляді провадження щодо обвинуваченого, який уклав угоду, окремо від інших співучасників злочину, без дослідження та оцінки судом доказів вини особи, а отже, і опосередковано щодо можливих доказів вини інших співучасників).

За таких обставин, як зазначає Генеральна прокуратура, затверджуючи вирок на підставі угоди, суд у принципі не може порушити права, свободи чи інтереси інших осіб, зокрема співучасників злочину, зокрема право на презумпцію невинуватості, а також на справедливий судовий розгляд, оскільки, не оцінюючи докази по суті, він в такий спосіб не робить висновків про доведеність вини, тобто навіть теоретично не вирішує наперед питання про права, свободи чи інтереси таких осіб, які угоду не укладали, та не створює преюдицію для них. При цьому було вказано на те, що відповідна позиція повністю знайшла відображення у п. 9 постанови Пленуму ВССУ від 11.12.2015 р. № 13 “Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод” [6], згідно з яким вирок, ухвалений на підставі угоди стосовно однієї з кількох осіб, не має преюдиційного значення для кримінального провадження щодо інших осіб, а визнання винуватості першою не є доказом вини решти. Генеральна прокуратура стверджує, що ВСУ, приймаючи рішення на користь Особи 2 та стверджуючи, що відсутність “інших осіб” у вичерпному переліку суб’єктів оскарження, передбаченому ст. 394 КПК України, не є перешкодою у доступі до правосуддя та звернення до суду вищої інстанції (що регламентовано ч. 2 ст. 24 КПК України), усупереч основним засадам кримінального провадження фактично наділив усі суди апеляційної інстанції дискреційною (на розсуд суду) функцією у визначенні “інших осіб” (оскільки точного визначення критеріїв цього поняття закон не містить).

Генеральна прокуратура стверджує, що в такий спосіб ВСУ створив небезпечний прецедент для інших суддів, що може призвести до спотворення особливого порядку перегляду вироків на підставі угод [7].

Висловимо своє бачення із зазначеного питання.

У ч. 4 ст. 394 КПК України право на оскарження вироку на підставі угоди надано лише обвинуваченому (його захиснику, законному представнику) та прокурору із чітко регламентованих

підстав. Про інших осіб, прав, свобод та інтересів яких стосується вирок на підставі угоди, тут не згадано (зокрема, про співучасників злочину, кримінальне провадження щодо яких виділено). Проте це не дає підстав стверджувати, що такі особи не є суб'єктами права на апеляційне та /чи касаційне оскарження. Адже у ст. 24 КПК України прямо та однозначно йдеться про право на перегляд вироку, що стосується прав, свобод чи інтересів особи судом вищого рівня незалежно від того, чи брала та особа участь у судовому розгляді.

Звісно ж норма ч. 2 ст. 24 КПК України перебуває у конкуренції з нормою, закріпленою у ст. 394 цього самого Кодексу (якою закріплено вичерпний перелік суб'єктів та підстав оскарження вироку на підставі угоди). Вважаємо, що за такої конкуренції використовується застосування саме ст. 24 КПК України, оскільки:

1) у протилежному випадку буде підірване значення Загальних положень КПК як сукупності положень, що поширюються на його норми, які стосуються (окремих) часткових питань;

2) положення, викладені у зазначеній статті, – це не просто звичайні, рядові положення, це положення однієї із засад кримінального процесу (які, як відомо, мають фундаментальне значення для усього кримінального судочинства, визначають його спрямованість, побудову загалом, форму і зміст стадій та інститутів та виражають панівні у цій державі ідеї, що стосуються завдань, способу формування і здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях). Тому якраз із правовими принципами (засадами) потрібно порівнювати, “звіряти” усі інші норми, що підлягають застосуванню (і аж ніяк не навпаки).

Виникає питання про те, чи не будуть порушені приватні інтереси підозрюваного – учасника угоди у разі допуску судом до розгляду та подальшого перегляду судом апеляційної інстанції скарги його співучасника. Звісно ж підозрюваному такий варіант розвитку ситуації є не вигідний та не бажаний. Але безсумнівним є й те, що інтереси його співучасника і такого самого рівнозначного із ним учасника кримінального провадження теж страждати не повинні.

Що ж стосується зацікавленості особи, що не є учасником угоди про визнання винуватості підозрюваного у вчиненні злочину, кримінальне провадження щодо якого виділено окремо від провадження, де фігурує інший співучасник цього злочину, то такий його правовий інтерес безсумнівний. Адже затвердження угоди призведе (чи може призвести) до виникнення преюдиції щодо неї, хоча така особа стороною угоди не була і у відповідному провадженні свої інтереси об'єктивно обстоювати не могла.

Видається цілком обґрунтованою існуюча практика, за якої суди відмовляють у затвердженні угоди із посиланням на п. 3 ч. 7 ст. 474 КПК України, тобто з огляду на порушення її умовами прав, свобод чи інтересів інших осіб тоді, коли в угоді викладені обставини, які вказують на причетність до вчинення інкримінованого обвинуваченому злочину інших осіб, статус обвинуваченого яким по справі не був наданий [8–10]. Частково підставними є аргументи ВССУ про те, що винуватість Особи 2 у скоєнні інкримінованого йому злочину може бути встановлена лише вироком суду щодо нього, а не вироком про затвердження угоди між прокурором і Особою 3 (з огляду на вимоги ч. 2 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, ч. 1 ст. 62 Конституції України та ч. 1 ст. 17 КПК України). Однак чи багато в Україні знайдеться таких суддів, які готові бути причетними до створення патової ситуації, за якої у подальшому (після попередньо винесеного ними самими або ж їхніми колегами вироку про затвердження угоди (де констатована наявність пособництва у вчиненні злочину) визнають, що самого злочину по суті й не було).

Висновки:

1. Норми, передбачені ч. 2 ст. 24 КПК України та ст. 394 КПК України, не суперечать одна одній. Між ними немає колізії, проте існує конкуренція, яка повинна бути вирішена на користь норми, яка регламентує загальні засади (принципи) провадження у кримінальних справах.

2. Приватні інтереси учасника угоди у разі допуску судом до розгляду апеляційної скарги іншого підозрюваного – його співучасника, щодо якого виділено кримінальне провадження, можливо й будуть порушені (якщо є інтерес уникнути всебічного, повного та об’єктивного розгляду справи та зберегти правові наслідки угоди про визнання вини, укладеної без врахування позиції та забезпечення прав іншої особи). Проте одозначно, що у протилежному разі, за недопуску до розгляду апеляційної скарги, будуть істотно порушені права співучасника. Отже, ми маємо справу з колізією інтересів двох рівнозначних учасників процесу. Визначаючи пріоритет, потрібно враховувати ще й публічну (суспільства та держави) зацікавленість у встановленні істини по справі, необхідність реалізувати право на справедливий суд, яке охоплює і право на оскарження судових рішень, що стосуються інтересів особи.

3. Під час перегляду справи за апеляційною скаргою “інших осіб” потрібно керуватися нормою, передбаченою ч. 2 ст. 24 КПК України, як такою, що регламентує загальні засади та є пріоритетною над нормами, що стосуються окремих правових ситуацій.

1. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 04.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Rewiew/42987287>. 2. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 17.04.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Rewiew/43794624>. 3. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 24.07.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Rewiew/47464651>. 4. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 09.06.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Rewiew/58300768>. 5. Постанова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.03.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Rewiew/56939749>. 6. Постанова Пленуму ВССУ від 11.12.2015 р. № 13 “Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод” // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2016. – №1. – С.8–24. 7. Запит Генерального прокурора України права на оскарження угоди про визнання винуватості особою, яка не є її учасником №101112-26071-15 від 09.08.2016 р. 8. Ухвала Ялтинського міського суду Автономної Республіки Крим від 17.10.2013 р. (№ судової справи 121/8795/13-к; № провадження 1-кп/121/475/13). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>. 9. Ухвала Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 22.03.2013 р. (№ судової справи 537/1326/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>. 10. Ухвала Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 22.03.2013 року (№ судової справи 537/1327/13-к; № провадження 1кп/537/84/2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

REFERENCES

1. Vyroky Pechers'koho rayonnoho sudu m. Kyieva vid 04.03.2015 [Judgement of Pechersky Regional Court of Kiev City of March 3, 2015]. Available at: <http://reyestr.court.gov.ua/Rewiew/42987287>. 2. Ukhvala Apelyatsynoho sudu m. Kyieva vid 17.04.2015. [Decision of the Court of Appeal of Kiev City of April 4, 2015]. Available at: <http://reyestr.court.gov.ua/Rewiew/43794624>. 3. Ukhvala Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrayiny z roz-hlyadu tsyvil'nykh i kryminal'nykh sprav vid 24.07.2015. [Decision of Higher Specialized Court of Ukraine of July 24, 2015]. Available at: <http://reyestr.court.gov.ua/Rewiew/47464651>. 4. Ukhvala Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrayiny z roz-hlyadu tsyvil'nykh i kryminal'nykh sprav vid 09.06.2016. [Decision of Higher Specialized Court of Ukraine of June 9, 2016]. Available at: <http://reyestr.court.gov.ua/Rewiew/58300768>. 5. Postanova Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrayiny z roz-hlyadu tsyvil'nykh i kryminal'nykh sprav vid 03.03.2016. [Ruling of Higher Specialized Court of Ukraine of March 3, 2016]. Available at:

<http://reyestr.court.gov.ua/Rewiew/56939749> 6. Postanova Plenumu VSSU vid 11.12.2015 №13 “Pro praktyku zdiysnennya sudamy kryminal’noho provadzhennya na pidstavi uhod” [Ruling of Supreme Court of Ukraine of December 11, 2015, №13] // Chasopys tsyvil’noho i kryminal’noho sudochynstva. – 2016. – № 1. – S. 8–24 7. Zapyt Heneral’noho prokurora Ukrayiny prava na oskarzhennya uhody pro vyznannya vynuovatosti osoboyu, yaka ne ye yiyi uchasnykom № 101112-26071-15 vid 09.08.2016 [Inquiry of General Prosecutor of Ukraine of August 9, 2016, № 101112-26071-15] 8. Ukhvala Yaltyns’koho mis’koho sudu Avtonomnoyi Respubliky Krym vid 17.10.2013 roku (№ sudovoyi spravy 121/8795/13-k; № provadzhennya 1-kp/121/475/13). [Decision of the Yalta City Court of Krimea Republic of October 17, 2013, Case № 121/8795/13-k]. – Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua> 9. Ukhvala Kryukivs’koho rayonnoho sudu m. Kremenchuka Poltavs’koyi oblasti vid 22.03.2013 roku (№ sudovoyi spravy 537/1326/13-k) [Decision of the Kryukivskyy Regional Court of Kremenchuk City of March 22, 2013]. – Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua> 10. Ukhvala Kryukivs’koho rayonnoho sudu m. Kremenchuka Poltavs’koyi oblasti vid 22.03.2013 roku (№ sudovoyi spravy 537/1327/13-k; № provadzhennya 1kp/537/84/2013) [Decision of the Kryukivskyy Regional Court of Kremenchuk City of March 22, 2013, Case № 537/1327/13-k]. – Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.